ASKERİ VE SİYASİ ÇÖZÜM ARASINDA
LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

EMRAH KEKİLLİ

SETA | ANALİZ

MAYIS 2019 · SAYI 282

ASKERİ VE SİYASİ ÇÖZÜM ARASINDA
LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

EMRAH KEKİLLİ

SETA

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları
ISBN: 978-605-7544-51-3

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin
Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY
Tel: +49 30 20188466

İÇİNDEKİLER

ÖZET 7

GİRİŞ 8

LİBYA KRİZİNİN DOĞASI 9

KRİZİN YEREL DİNAMİKLERİ 11

ULUSLARARASI TOPLUM VE MEŞRUİYET KRİZİ 12

TÜRKİYE'NİN LİBYA POLİTİKASI 15

SONUÇ 16

YAZAR HAKKINDA

Emrah Kekilli
2009'da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2015'te Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli 2013 itibarıyla bu ülkede faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015'te Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Çalışmalarını Libya'yı merkeze alarak Arap dünyası üzerine yoğunlaştırmaktadır. Arap dünyasındaki bölgesel aktörlerin dış politika stratejileri, küresel aktörler ve bölgesel aktörler arasındaki ittifaklar ve çatışma alanları, dini hareketlerin bölgesel dengeler içinde oynadığı roller, Filistin sorununun Arap dünyasının geleceği açısından önemi gibi ana başlıklar çerçevesinde bölgeye ilişkin araştırmalarını sürdürmektedir.

ÖZET

> Bu analiz Halife Hafter'in Trablus'a saldırısıyla yeni bir aşamaya geçen Libya krizindeki son durumu incelemektedir.

Analiz Halife Hafter'in Trablus'a saldırısının Libya'daki dengeleri nasıl değiştirdiği, konuya dair bölgesel ve küresel aktörlerin pozisyonları ve Libya krizinin geleceğini ele almaktadır. Analizin iddiası Hafter'in Trablus saldırısının ülkeye ilişkin bütün meşruiyet parametrelerini altüst eden bir hamle olduğu ve başta BM olmak üzere birçok küresel aktörün bu krizi beslediğidir. Analizde Libya krizinin bölgesel güç mücadelesinin bir parçası olduğu, bölgedeki güç dengeleri netleşmeden krizin çözülemeyeceği ve küresel aktörlerin de bu güç dengelerini gözeterek pozisyon aldığı öne sürülmektedir.

Analiz yazılırken geçtiğimiz bir yıl içinde birebir görüşme yapılan yüz kadar Libyalı karar alıcı ve siyasetçinin görüşleri bölgesel ve küresel dengeler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin Arapça ve İngilizce çalışmalar dikkatli bir şekilde incelenmiştir.

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Antonio Guterres'in Bingazi'de darbeci general Halife Hafter'i "siyasi çözüm" amacıyla ziyareti sırasında Hafter'e bağlı güçler BM'nin yetkilendirdiği Başkanlık Konseyi'ne (BK) karşı Trablus'a doğru saldırıya geçmiştir. Saldırı Libya krizinin niteliği, Libyalı aktörlerin pozisyonu ve uluslararası toplumun çözüm inisiyatiflerinin tamamını sorgulamaya açmıştır. Hafter, Trablus'a başlattığı operasyonla siyasi çözümün tarafı olmayacağını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak BM, Hafter'in Trablus saldırısı karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir. Uluslararası toplum Libya'ya ilişkin bütün meşruiyet parametreleri hilafına Hafter ve meşru hükümeti "taraf" olarak niteleyip "müzakere masası"na davet ederek Libya krizinin özünde bir meşruiyet sorunu olduğunu ortaya koymuştur. Zira Hafter Şubat 2014'te Trablus'ta ve Mayıs'ta Bingazi'de seçilmiş kurumlara karşı darbe girişiminde bulunmuş ve yönetimin kendi liderliğindeki askeri meclise devredilmesi gerektiğini savunmuştur.

Ayrıca Hafter, BM öncülüğünde 2015'te yürütülen müzakereler sonucu ortaya çıkan Libya Siyasi Anlaşması'nın (LSA) hayata geçirilmesinin silah kullanarak önüne geçmiş ve BM'nin yetkilendirdiği BK'nin Libya'da bir siyasi geçişe öncülük etmesini engellemiştir. Paris, Palermo ve Kahire'de gerçekleştirilen görüşmelerde oyunbozanlık yapmış ve BM'nin bütün çözüm girişimlerini boşa çıkarmıştır. Trablus'a son saldırısı da siyasi çözümün tarafı olmak istemediğini açık şekilde ortaya koymuştur. Buna rağmen BM'nin sessizliği ve uluslararası toplumun Hafter'in Trablus saldırısında BK ve Hafter'i aynı kefeye koyarak "taraflar" şeklinde tanımlaması krizin çok daha derinlerde olduğunu göstermiştir.

BM kararlarını ve bütün meşruiyet parametrelerini hiçe sayarak Trablus'a yürüyen Hafter, İsrail-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ekseninin var ettiği bir aktördür ve bölgesel dizayn projesinin bir parçasıdır. İsrail-BAE ekseni 2012'den itibaren bölgede toplumsal taleplerinin dışa vurumu olan devrimlerin demokratik bir siyasal düzene dönüşmemesi için harekete geçmiştir. 2013'teki askeri darbenin ardından Sisi yönetimindeki Mısır, 2015'te de Muhammed bin Selman'ın ikinci veliaht prens olmasından sonra Suudi Arabistan bu eksenle birlikte hareket etmeye başlamıştır. Yemen, Etiyopya, Suriye, Irak, Somali, Tunus ve Nijerya gibi birçok ülkede etkin rol oynayan bu eksen Hafter'e askeri, finansal, siyasi ve diplomatik destek sunmaktadır. Zira Hafter'in askeri ve finansal destek almadan Trablus'a yürümesi, diplomatik koruma olmadan buna cesaret etmesi mümkün değildir. Uluslararası aktörlerin Trablus'a yürürken Hafter'i "müzakere masası"na davet etmesi "Trablus'u alırsa *de facto* aktör olarak tanırız, alamazsa masada yerini koruyacaktır" anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle Hafter, İsrail-BAE ekseni tarafından sahada askeri ve finansal olarak var edilmiş ve attığı illegal adımlar uluslararası arenada himaye edilmiştir.

Libya krizini derinleştiren unsur ise BM Libya'ya ilişkin bütün meşruiyet parametrelerini altüst etmek pahasına Hafter'i *de facto* aktör ola-

rak sürece ekleme çabasıdır. Zira gerek 2015'in sonunda Fas'ın Suheyrat kentinde imzalanan LSA'ya ve Roma Konferansı kararlarına gerekse de BM'nin Serrac'ı yetkilendiren kararlarına göre Hafter illegal bir silahlı milis lideridir ve Libya halkı adına müzakere etme hakkı bulunmamaktadır. BM kendi meşruiyet parametreleri hilafına muhatap saydığı Hafter'in LSA'nın imzalanmasından bu yana gerçekleştirdiği askeri saldırılar karşısında sessiz kaldığı gibi Trablus saldırısında da kendisinin yetkilendirdiği aktörler lehine net tavır almaktan kaçınmıştır. 2015 sonunda LSA'nın imzalanmasının ardından Fransa, İtalya, BAE ve Mısır Libya'ya ilişkin kendilerine paralel "diplomatik" girişimlerde bulunurken sürecin tekelden yönlendirilmesi hilafına atılan bu adımlar karşısında sessiz kalmıştır. Libyalı taraflara eşit mesafede davranmayarak da siyasi bölünmüşlüğü derinleştirmiştir. BM'nin Libya'daki süreçlerde yaptığı yanlışlar Hafter'in Trablus'un kapısına kadar dayanmasına ve Libya krizinin derinleşmesine neden olmuştur.

Türkiye, İsrail-BAE ekseninin Libya'da vekilleri üzerinden yürüttüğü savaşın parçası olmaktan uzak durarak 2012 devriminden 2014 ortasına kadar Libya'nın meşru temsilcilerine "Ülkenin yeniden inşası için her alanda yanınızdayız" mesajı vermiştir. Ayrıca 2014 ortasında ülke krize sürüklendiğinde çözümün barışçıl yollarla gerçekleştirilmesi için gayret göstermiştir. 2015'te BM öncülüğünde başlayan müzakereleri desteklemiş ve 2015 sonunda ilan edilen LSA'yı Libya krizinin çözümü için esas kabul etmiştir. Mart 2016'da Trablus'a giren BK'yi tek muhatap kabul ederek LSA'dan doğan kurumların ülke genelinde bir geçiş sürecini yönetmesi için gerekli desteği vermiş ve uluslararası topluma da bu yönde çağrıda bulunmuştur. BM'nin yanlış politikalarına rağmen uluslararası toplumun katılımıyla alınan kararlarla belirlenen meşruiyet sınırları dışında adımlar atmamıştır.

LİBYA KRİZİNİN DOĞASI

Ülkedeki krizde Libyalı aktörler belirleyici değildir. Bu bölgesel bir krizdir. 2011'de gerçekleşen Arap devrimleri sonrasında toplumsal taleplere karşılık veren bir siyasal düzen kurulması İsrail-BAE ekseninin müdahaleleri nedeniyle engellenmiştir.[1] Bu eksen kendi seçkin sınıflarını oluşturarak toplumuyla kavgalı, dünyaya kapalı bir siyasi yapı hayata geçirmeyi planlamaktadır. Örneğin 2013'te Mısır'ın seçilmiş Cumhurbaşkanı Mursi asker, yargı, basın, sermaye ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) BAE tarafından örgütlenmesiyle iktidardan düşürülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere dünya ülkeleri darbe sürecine sessiz kalmıştır.[2] 2013'te Tunus faili meçhul suikastlarla krize sürüklenmiş ve Nahda iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır.

2014'te Hafter Libya'da darbe girişiminde bulunmuştur. Beyaz Saray sözcüsü "Bu konuda yorum yapamam" diyerek konunun üstünü örterken dünya yaşananlar karşısında sessiz kalmıştır. 2015'te Suudi Arabistan İkinci Veliaht Prensi Muhammed bin Selman Washington ziyareti esnasında konumunun ötesinde ilgi görmüştür. 2017'de bir darbeyle veliaht prens yapılan Selman, İsrail-BAE ekseninin önemli aktörlerinden birine dönüşmüştür. Bu eksen bölgede demokratik müzakere süreçlerinin işletildiği makul bir siyasal düzen istememekte, onun yerine halkı kriz ve diktatörlük arasında seçime zorlamaktadır. Libya'da 2012-2013 arasında demokrasi ve kalkınma yönünde iyimser olan hava bu eksenin müdahaleleri nedeniyle dağılmış ve Libya derin bir krize sürüklenmiştir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde İsrail-BAE ekseni lehine sonuçlar veren, aynı araç-

1 BAE'nin bölgede takip ettiği dış politika için bkz. Mahmut Rantisi ve Emrah Kekilli, "BAE'nin Dış Politikası", *SETA Analiz,* Sayı: 208, (Ağustos 2017).

2 Mısır'da darbe sürecinin kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. İsmail Numan Telci, *Mısır: Devrim ve Karşı Devrim*, (SETA, İstanbul: 2017).

ların kullanıldığı, benzer amaca hizmet eden ve eş zamanlı gerçekleşen bir dizi olay yaşanmıştır. Bu eksen Libya'dakine benzer biçimde bölgede kendi müttefiklerine askeri, finansal, siyasi, diplomatik ve medya alanında destek sunmuştur. 2012-2013 arasında Mahmud Cibril üzerinden oluşturulan ittifaklar zincirinde Trablus'taki Kaka ve Sevaik tugaylarının askeri gücü, "Asıma" gibi televizyon kanalları ve yereldeki birçok siyasetçi yer almıştır.[3] Cibril Libya'nın modernleşmesinin öncüsü gibi takdim edilmiştir. Ancak 2013'te Mısır'da dengelerin asker lehine değişmesi Hafter'i ön plana çıkarmış ve Hafter merkezli yeni bir ittifaklar zinciri oluşturulmuştur.

İsrail-BAE ekseninin bölge genelinde ve Libya özelinde kendi aktörlerini oluşturduğu, bunları her türlü araçla desteklediği ve uluslararası arenada himaye ettiği açık şekilde görülmektedir.

Bingazi'de yaşanan "faili meçhul" suikastlar Hafter'in şehirde kendisini bir kurtarıcı gibi takdim etmesine imkan vermiş ve doğu bölgesindeki askerler onun etrafında toplanmıştır. Hafter yanlısı çok sayıda televizyon kanalı faaliyete geçerek lehte propaganda yapmaya başlamıştır. Medhali Selefi dini akım başta olmak üzere Hafter lehine dini bir lobi oluşturulmuştur. Ayrıca Hafter'in dört yıldır yürüttüğü askeri operasyonlarda ciddi bir silah ve teçhizat desteği aldığı ve doğu bölgesindeki kabilelerle kurduğu ilişkide ciddi mali imkanlara sahip olduğu görülmüştür. Bunların yanında ileride daha ayrıntılı işaret edildiği gibi bütün illegal askeri operasyonlarında uluslararası toplum sessiz kalmıştır. Hatta Hafter küresel aktörlerce muhatap sayılmıştır. Bir diğer ifadeyle İsrail-BAE ekseninin bölge genelinde ve Libya özelinde kendi aktörlerini oluşturduğu, bunları her türlü araçla desteklediği ve uluslararası arenada himaye ettiği açık şekilde görülmektedir.

İsrail-BAE ekseninin 2012'den itibaren bölgede takip ettiği siyaset ve bunun Libya'ya etkileri dikkate alındığında krizin yerel aktörler üzerinden çözülmesinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Hafter bu eksen tarafından var edilen bir aktör olarak Trablus saldırıları sonrasında sürecin dışına itilse dahi bu eksen kendisiyle yakın hareket edecek yeni aktörler üretecektir. Uluslararası lobiler sayesinde yeni aktörlerin attığı illegal adımlar "*de facto* aktör" ya da "*de facto* durum" tanımlamaları üzerinden yine meşrulaştırılacaktır. Dolayısıyla Libya krizinin geleceği bu eksenin bölgede atacağı adımlarla doğrudan bağlantılıdır. BM ve uluslararası aktörler ise dengeleme ya da sınırlandırma yerine bu eksenin lobicilik faaliyetleri nedeniyle bu ittifak ve müttefiklerinin attığı illegal adımları sahiplenmekte ve korumaktadır. ABD Başkanı Trump'ın Kaşıkçı cinayetinde Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman lehine takındığı tavır[4] uluslararası aktörler ve bu eksenin bileşenleri arasındaki dengesiz ilişkinin en bariz örneklerinden biridir. Bu parametreler dikkate alındığında Libya krizinin bölgesel bir kriz olduğunu tekraren vurgulamak gerekmektedir. Uluslararası aktörler bu sorunu çözmek yerine sorunun tarafına dönüşmüştür. Bölge genelinde yeni bir siyasi denge şekillenmeden Libya krizinin de sonlanması mümkün olmayacaktır.

3 2012 ve 2013'te Libya'daki siyasi durum hakkında kapsamlı bir analiz için bkz. Wolfram Lacher, "Fault Lines of Revolution", *SWP Analiz*, Sayı: 5, (Mayıs 2013).

4 Bu eksen ve Muhammed bin Selman arasındaki ilişkiye ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. İsmail Numan Telci, "Kaşıkçı Cinayeti Sonrası Ortadoğu Siyasetinin Geleceği", *SETA Analiz,* Sayı: 259, (Ekim 2018).

KRİZİN YEREL DİNAMİKLERİ

Temmuz 2012'de gerçekleştirilen seçimlerde teşmil niteliği yüksek bir parlamento (Milli Genel Kongre, MGK) oluşmasının ardından Libya'da toplumsal taleplere karşılık veren bir siyasal düzen kurulması için ciddi bir beklenti ortaya çıkmıştır. Fakat 2012-2013 döneminde Trablus'taki siyasi aktörler Libya halkının taleplerine karşılık vermemiştir. Bölgesel aktörlerin de müdahaleleriyle siyasi kutuplaşmaların görüldüğü ve askerin müdahalesine zemin hazırlandığı bir süreç yaşanmıştır. Seçime giden süreçte BAE'den ciddi bir finansal destek aldığı belli olan Mahmud Cibril MGK'da çoğunluğu kazanmıştır. MGK, Cibril ve muhalif İslami hareketlerin ciddi rekabetine tanıklık etmiştir. BAE ile yakın ilişki içindeki Cibril, Trablus'ta bulunan Kaka ve Savaik tugaylarını destekleyerek onlardan güç almış, ciddi bir bürokrasi ve sermaye sınıfını yanına çekmiş ve toplumda karşılık bulmayı başarmıştır.

Muhalif İslami hareketler de benzer bir ilişki ağı geliştirmiştir. Bir diğer ifadeyle MGK içinde oluşan siyasi kırılmalar milis birlikleri ve bürokrasiyi içeren, bölgesel aktörlerle de ilişkili kutuplar ortaya çıkarmıştır. Trablus'taki aktörlerin güç mücadelelerine yoğunlaşarak ülke genelinde kamu hizmetlerinin ihmal edilmesi, doğu bölgesindeki kabilelerin kendilerini arka planda bırakılmış hissetmesi, DEAŞ ve radikal unsurların neden olduğu güvenlik kaygıları yerelde Hafter'e zemin hazırlamıştır. Mısır'da askerin iktidara gelmesinin ardından bölgesel konjonktürün değişmesiyle 2013-2014 döneminde oluşan kutuplaşmada Cibril'in yanında bulunanların bir kısmı, doğu bölgesinde ihmal edildiğini hisseden kabile liderleri ve kendini güvende hissetmeyen subaylar Hafter'in etrafında birleşmiş ve Libya'da darbe konuşulmaya başlamıştır.[5]

2014 itibarıyla Libya krizinin yerel dinamiklerinin merkezinde Hafter bulunmaktadır. 2014'ün Şubat ve Mayıs aylarında ülkenin tek seçilmiş siyasi organına yönelik darbe girişiminde bulunan ve ülkedeki bütün yetkili kurumlar tarafından illegal bir darbeci olarak nitelenen Hafter Temmuz 2014 seçimleriyle iş başına gelen Temsilciler Meclisi (TM) üzerinden kendisine meşruiyet devşirme gayretinde olmuştur. Mayıs 2014'ten itibaren BM ya da herhangi bir üçüncü tarafın Libya'da siyasi çözüm için attığı bütün adımları boşa çıkarmıştır. 2015 itibarıyla ülkede Trablus ve Tubruk'ta olmak üzere iki yasama ve yürütme kurumu ortaya çıkmıştır. Batı bölgesi çok aktörlü ve çoğulcuyken doğu tarafı Hafter'in baskı ve yönlendirmeleri altında tedricen yeknesak bir hal almıştır. BM öncülüğünde yürütülen müzakereler sonucu ortaya çıkan LSA, Hafter'in baskıları nedeniyle TM tarafından imzalanamamıştır.

2016'da BM'nin yetkilendirmesiyle Trablus'ta göreve başlayan BK'nin ülkenin tamamında bir geçiş sürecine öncülük etmesi silah yoluyla engellenmiştir. 2017'ye gelindiğinde doğu bölgesindeki yasama kurumu olan TM'de sayısı otuzu, kırkı geçmeyen az sayıda Hafter yanlısı isim kalmıştır. Çoğunluk Trablus'ta toplandığı halde BM tarafından muhatap kabul edilmemiştir. Hafter Bingazi'de üç yıla yakın bir süre çatışarak kentin dörtte birinin yıkımına neden olmuş, kontrolü altındaki bölgelerde bulunan seçilmiş yapıları ilga ederek askeri valilerle yönetmiştir. Doğu bölgesinde kendisine karşı direnen Derne'yi "terörle mücadele" adı altında yıllarca kuşatarak kentte çok sayıda sivilin ölmesine yol açmış ve kente ağır silahlarla girerek

5 Bu dönemdeki siyasi dengelere ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Emrah Kekilli, "17 Şubat Devrimi'nden Haftar Darbe Girişimine Libya Siyaseti", *SETA Analiz*, Sayı: 99, (Haziran 2014).

ciddi yıkıma neden olmuştur. Son olarak BM genel sekreteri Bingazi'de kendisini "siyasi çözüm" için ziyaret ettiğinde Trablus'a yönelik saldırı hazırlığı yaptığı BM genel sekreteri daha Libya'dan ayrılmadan ortaya çıkmıştır.

Hafter'in Trablus saldırısının uzun bir hazırlık sürecinin ardından çok sayıda silahlı güç ve ciddi bir cephanelikle gerçekleştiği görülmüştür. 2017'de Cufra'nın kontrolünü ele geçiren Hafter geçtiğimiz aylarda Fizan'a saldırılar düzenleyerek bazı bölgeleri almıştır. Fizan'da konuşlanıp kuzeye ilerlemiş, Trablus'un güneyindeki Gıryan'da konuşlanarak batı bölgesinde bazı aktörlerle anlaşmalar yapmıştır. 4 Nisan'da buradan hareket ederek güneyden Aziziye'yi kolayca geçmiş ve kentin güneyindeki Trablus Uluslararası Havalimanı'na ulaşmıştır.

Misratalı ve Zintanlı güçlü milis birlikler 2017 ve 2018'de Trablus'tan çekildiğinden kentin etrafında ciddi zırhlı askeri birlikler bulunmamaktadır. Ayrıca kentteki askeri birliklerin merkezdeki Mitiga Havalimanı'nda konuşlanması nedeniyle saldırının ilk anında ciddi bir direnç gösterilememiştir. Ancak BK Başkanı Fayez Serrac'ın saldırının ardından verdiği talimat çerçevesinde Trablus içinde ve batı bölgesindeki askeri birlikler ortak bir komuta kademesi altında toplanarak önce Trablus'u daha sonra batı bölgesini korumak için harekete geçmiştir. Bu analiz yazıldığı sırada Hafter'e bağlı askeri birliklerin Trablus ve etrafından büyük oranda çekildiği ve Gıryan dağlarında sıkıştığı kaydedilmiştir. Hafter'in Trablus saldırısı sırasında ağır silahlar kullandığı, BM'nin Libya'ya yönelik silah ambargosuna rağmen Hafter'in silah ve cephane konusunda ciddi desteğe sahip olduğu görülmüştür.

Hafter'in bu saldırısı karşısında BK etrafında meşru ve milli güçler birleşmiştir. Şu ana kadar Hafter'e karşı sert pozisyon almaktan kaçınan Serrac doğrudan cephe almıştır. Ulusal Mutabakat Hükümeti Başbakanı Fethi Başağa gerekli askeri düzenlemeleri yapmıştır. Misratalı ve Zintanlı birlikler başta olmak üzere batı bölgesindeki askeri güçler tek komuta altında birleştirilmiştir. Batı bölgesindeki halk gösteriler düzenleyerek Hafter'i istemediklerini ilan etmiştir. Libya Askeri Başsavcılığı da Hafter hakkında yakalama kararı çıkarmıştır. Libya'nın önde gelen siyasi aktörlerinden ve tüm toplumsal kesimlerin saygısını kazanan Muhammed Mugarief bir açıklama yayımlayarak Hafter'i ağır bir dille eleştirmiş ve meşru güçlerin yanında olduğunu duyurmuştur. Batı bölgesinin öne çıkan aydınları ve gazetecileri Hafter karşıtı kamuoyu oluşmasında ciddi çaba ortaya koymuştur. Batı bölgesinde LSA'ya ilişkin ayrışan taraflar saldırılar sonucu tekrar bir araya gelmiştir. Uluslararası meşruiyete sahip olması Serrac ve ona bağlı askeri aktörlerin elini güçlendirmiştir.

ULUSLARARASI TOPLUM VE MEŞRUİYET KRİZİ

2014 itibarıyla Hafter'in başlattığı çatışmalar onun aleyhine sonuçlar vermeye başladığında BM "çatışmaların durması ve siyasi çözüm" için müdahil olmuş ve 2015 boyunca Fas'ın Suheyrat kentinde devam eden müzakereler sonucu LSA ortaya çıkmıştır. LSA'ya göre Tubruk'taki TM yasama organı, Trablus'taki Devlet Yüksek Meclisi onayı alınması gereken danışma organı, Fayez Serrac başkanlığındaki BK ve Ulusal Mutabakat Hükümeti de icra organı olarak teşekkül etmiştir. Genelkurmay gibi önemli kurumların başkanlıkları ise boş bırakılmıştır. Yeniden seçimlerin gerçekleştirilerek tek bir yasama ve yürütme organının ortaya çıkarılması için bir artı bir olmak üzere en fazla iki yıl öngörülmüştür.[6] BM'nin Hafter'i ısrarla muhatap kabul etmesi

6 LSA'ya ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Emrah Kekilli, "Haftar'ın Darbe Girişiminden BM Çözüm Taslağına: Libya Siyaseti", *SETA Analiz*, Sayı: 152, (Şubat 2016).

BM merkezli bir meşruiyet krizinden kaynaklanmaktadır. Zira daha önce de belirtildiği üzere Hafter, LSA çerçevesinde temsil kabiliyetine sahip bir aktör değildir.

Buna rağmen BM ve uluslararası aktörler Hafter'i siyasi muhatap olarak kabul edip dünya başkentlerinde ağırlarken LSA'yı esas almamışlardır. Eğer TM'nin verdiği kararlardan yola çıkılarak Hafter muhatap kabul ediliyorsa Meclis tarafından illegal bir aktör olarak tanımlanan Serrac'ın meşru sayılması mümkün değildir. Ancak Serrac aynı toplantılarda müzakere masasının diğer tarafında oturmaktadır. BM'nin yetkilendirdiği Serrac hükümeti meşru aktör olarak kabul ediliyorsa yönetimin Libya'nın doğu bölgesinde çalışmasını silah kullanarak engelleyen Hafter illegal bir darbeci konumundadır. Bu durumda meşru muhatap sayılması mümkün değildir. BM'nin Libya'da kendi çizdiği bütün meşruiyet parametrelerini hiçe sayarak Hafter'i siyasi muhataba dönüştürmesi Libya krizini derinleştirmiş ve Hafter üzerinden Libya'yı dizayn etmek isteyenlerin elini güçlendirmiştir.

Özellikle BM genel sekreterinin Bingazi'de Hafter'i "siyasi çözüm amacı"yla ziyaret ettiği[7] sırada Hafter'e bağlı birliklerin Trablus'a saldırması BM'nin Libya'yı anlama kabiliyetine ve siyasi çözüme öncülük edebileceğine dönük bütün iyimser beklentilere derinden darbe vurmuştur. Zira 4 Nisan'da başlayan saldırı için Hafter'in uzun süredir hazırlık yaptığı ortaya çıkmıştır. Eğer BM yetkilileri bunu tespit edemediyse Libya gerçekliğini okuma noktasında ciddi zaaf içindedir. Eğer Hafter'in Trablus'a saldırı hazırlığı içinde olduğu bilindiği halde BM genel sekreteri ziyareti gerçekleştirmişse durum daha da vahimdir. Zira Trablus'ta BM'nin yetkilendirdiği hükümete saldırı hazırlığındaki illegal bir darbeciyi ziyaret ederek bütün meşruiyet parametrelerini altüst etmiştir.

> BM'nin Libya'da kendi çizdiği bütün meşruiyet parametrelerini hiçe sayarak Hafter'i siyasi muhataba dönüştürmesi Libya krizini derinleştirmiştir.

Hafter'in Trablus saldırısı karşısında BM Libya Misyonu sessiz kalmış, ABD ve Rusya BM Güvenlik Konseyi'ni (BMGK) tıkamış,[8] ABD ve Fransa Hafter'e garanti niteliği taşıyan açıklamalarda bulunmuştur. Şu ana kadar BM Libya Temsilcisi Selame'den BM'nin yetkilendirdiği meşru aktörlere karşı saldırılarıyla ilgili ve Hafter'in saldırgan pozisyonunu ortaya koyan hiçbir açıklama gelmemiştir. Libya'da çatışmayı durdurmak üzere İngiltere'nin hazırladığı ve Almanya'nın desteklediği tasarıyı Rusya "Hafter'i eleştirdiği gerekçesi"yle, ABD ise sebep göstermeden veto etmiştir. Böylece iki aktör de Hafter'i destekleme noktasında birleşmiştir. Fransa Devlet Başkanı Macron'un "Serrac ve Hafter'e çatışmayı durdurma" çağrısında bulunması iki aktörü aynı kefeye koyduğunu göstermiştir. Bu çağrı BM'nin yetkilendirdiği BK'yi tanımaya dönük açıklamalarla açık şekilde çelişmiş ve Hafter'e destek olarak yorumlanmıştır.

Fransa'nın Hafter yanlısı tavrı meşru hükümeti rahatsız etmiştir. İçişleri Bakanı Fethi Başağa, Paris ile güvenlik iş birliğini durdurduğunu açıklamış ve Serrac, Fransa'yı Hafter'e

7 "UN Committed 'to Support the Libyan People' as Guterres Departs 'with Deep Concern and a Heavy Heart'", UN News, news.un.org/en/story/2019/04/1036161, (Erişim tarihi: 25 Nisan 2019).

8 "U.S., Russia Say Cannot Support a U.N. Call for Libya Truce: Diplomats", Reuters, 19 Nisan 2019.

destek vermekle suçlamıştır.[9] Fransız medyasının "Hafter, Trablus'ta terörle mücadele ediyor" yönünde haberler yayması Hafter'in propagandasının sahiplenildiğini göstermiştir. ABD Başkanı Trump 15 Nisan'da Hafter'le "ortak vizyon"u tartışmak için bir televizyon görüşmesi yapmış ve "Hafter liderliğindeki Libya ordusunun terörle mücadele ciddi katkılar sunacağına inandığını"[10] açıklamıştır. Böylece daha önce ifade edilen bölgesel eksen ve Beyaz Saray hattındaki derin ilişki Libya dosyasında açıkça görülmüştür. Belirtildiği üzere Hafter'i bütün meşruiyet parametreleri dışında *de facto* aktör olarak masada tutan ABD, Fransa ve Rusya gibi aktörlerin Hafter'in Trablus'u alması halinde *de facto* durumu kabul edecekleri mevcut pozisyonlarından açıkça anlaşılmaktadır. BK Başkanı Serrac ve İçişleri Bakanı Başağa başta olmak üzere Libya'daki meşru aktörler bunu görmüş ve Hafter kuvvetleri tamamen elimine edilinceye kadar askeri mücadeleyi sürdüreceklerinin altını çizmiştir.

BAE liderliğindeki eksen Libya'da vekiller oluşturup ülkeyi iç savaşa sürüklemeye çabalarken Türkiye ülkenin yeniden inşası için ortak projeler geliştirme arayışında olmuştur.

Ortaya çıkan tabloda Libya krizine ilişkin bölgesel ve küresel aktörleri askeri ya da siyasi çözümden yana olanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Hafter Trablus'a saldırırken dahi "Masadaki yerin hazır" mesajı verenler Libya'da askeri çözümde ısrarcı olan taraflardır. Hafter'e BAE-Mısır hattının askeri, istihbari ve lojistik desteği karşısında sessiz kalanlar askeri çözüm arayışında olanların elini güçlendirmektedir. Trablus'taki BK ve bağlı kurumlara gerekli destek sunulmadığı için siyasi çözümün öncülüğünü yapacak aktörler zayıflamıştır. Bölgesel ve küresel güçlerin bütün gayrimeşru müdahalelerine rağmen Libya'ya hala LSA çerçevesinde yaklaşan ve devletin askerileştirilmesine karşı çıkanlar ise siyasi çözümden yana olan aktörlerdir.

Temmuz 2017'de göreve başlayan BM Genel Sekreteri Libya Özel Temsilcisi Gassan Selame çözüm için bir yol haritası sunmuştur. Buna göre Libyalı çatışan tarafların temsilcilerinin katılımıyla LSA'da bazı değişikliklerin yapılması, Ulusal Kongre'nin toplanmasıyla yeni icra organlarının oluşturulması, seçimler için altyapının sağlanması, anayasa referandumu ve parlamento seçimlerinin yapılması öngörülmüştür. Ancak Selame bu başlıklardan hiçbirini hayata geçirememiş, başta Ulusal Genişletilmiş Kongre'ye katılacak kişilerin belirlenmesi olmak üzere bu hedefe yönelik atılan adımların şeffaf şekilde yürütülmediğine yönelik ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Bunun yanında Selame döneminde Hafter dünya başkentlerinde daha fazla kabul gören bir aktöre dönüşmüştür. Bu durum BM tarafından hazırlanan LSA'nın meşruiyet parametrelerini altüst etmiştir. BM'nin yürüttüğü girişimlere paralel politikalar izlenerek kurumun çözüm öncülüğü zayıflatılmıştır. Abu Dabi'de Libya halkı adına müzakere yetkisi olmayan aktörlerin görüşmesi karşısında sessiz kalan BM meşruiyet krizini daha da derinleştirmiştir. Hafter Trablus'a saldırı hazırlığındayken BM genel sekreterinin onu Bingazi'de ziyaret etmesi kurumun Libya krizine ilişkin rolünün derin şekilde sorgulanmasına neden olmuştur.

9 "Despite Denials, France's Support for Libyan Warlord Hafter is Laid Bare", TRT World, 24 Nisan 2019.

10 "Trump Praises Libyan General as His Troops March on US Backed Government in Tripoli", CNN, 19 Nisan 2019.

TÜRKİYE'NİN LİBYA POLİTİKASI

Türkiye 2011-2014 döneminde Libya'da toplumsal taleplere karşılık veren bir siyasi düzen ve ihtiyaçlara yönelik bir kamu düzeni kurulması için Libyalı tarafların yanında yer almıştır. Gerek Şubat Devrimi öncesi Türk şirketleriyle imzalanan altyapı projelerinin tamamlanarak toplumsal refahın yükseltilmesi gerekse küçük ve orta ölçekli girişimlerin Türk pazarıyla ticaret hacminin artırılarak serbest piyasanın canlandırılması için ciddi çaba sarf edilmiştir. Libya polisinin eğitilmesi, kamu hizmet kurumları personelinin kapasite artırımı ve iki ülke belediyeleri arasında karşılıklı iş birliklerinin geliştirilmesi yönünde ciddi adımlar atılmıştır. Bir diğer ifadeyle BAE liderliğindeki eksen Libya'da vekiller yaratıp ülkeyi iç savaşa sürüklemeye çabalarken Türkiye ülkenin yeniden inşası için ortak projeler geliştirme arayışında olmuştur.

Türkiye ülke krize sürüklendiğinde krizin siyasi yollardan çözülmesi yönünde pozisyon almış ve meşru aktörlerin başarılı olması için diplomatik olarak ciddi çaba göstermiştir. Mayıs 2014'te Hafter'in Bingazi'de başlattığı operasyonlar ve Trablus'ta Libya Şafağı güçleri ve Zintanlı birlikler arasında yaşanan çatışmaların ülkeyi bugün gelinen noktaya çekmesinden endişe eden Türkiye taraflara sükunet çağrısında bulunmuştur. 2014 sonunda BM öncülüğünde çatışan taraflar arasında müzakere süreci başladığında Türkiye, Libyalı tarafları süreçte yer almaya teşvik etmiştir. 2015 sonunda müzakereler neticesinde şekillenen LSA'nın Libyalı bütün taraflarca kabul edilmesini ve anlaşmadan doğan kurumlar üzerinden bir geçiş süreci yaşanmasını desteklemiştir. TM üyelerinin çoğunluğu imza toplayarak LSA'yı onayladığını duyurmuştur. Ancak BM Libya Misyonu'nun Hafter'in tesiri altındaki Tubruk TM Başkanlığının da kabul etmesi yönündeki ısrarı anlaşmanın uygulanmasını imkansız hale getirmiştir.

Dönemin BM Libya Özel Temsilcisi Bernardino Leon'un daha sonra BAE'de Diplomasi Akademisi başkanı olarak göreve başlaması sürece ilişkin soru işaretlerine neden olmuştur. LSA, TM tarafından onaylanmadığı için BM tarafından yetkilendirilen BK'ye Türkiye tam destek vererek kurumu meşru ve tek otorite olarak kabul etmiştir. Konseyin Libya genelinde kendisine verilen yetkiler çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmesi için her türlü desteği göstermiştir. Ancak Hafter, BK'nin ülke genelinde bir geçiş sürecine öncülük etmesini güç kullanarak engellemiştir. Bu tıkanıklığın aşılması için Fransa ve İtalya'da gerçekleştirilen ve Hafter'in davet edildiği toplantıların hiçbirinden olumlu netice alınamamıştır.

Türkiye, Libya krizinin çözümsüzlüğünü tescilleyecek bir fotoğraf ortaya çıktığı için İtalya'nın Palermo kentinde düzenlenen Libya Konferansı'ndan çekilerek tepkisini göstermiştir. Mısır heyeti ve Halife Hafter, İtalya'nın açıkladığı resmi program dışında bir toplantı talep ederek resmi mutabakat haricinde bir gerçeklik dayatmış ve ev sahibi İtalya bu duruma rıza göstererek resmi toplantının anlamsızlaşmasına imkan tanımıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere BAE liderliğindeki eksen 2014 ortalarından bu yana Libya krizine ilişkin uluslararası mutabakatların dışında bir gerçeklik oluşturmuştur. Uluslararası toplum da bu duruma rıza göstererek uluslararası mutabakatların anlamsızlaşmasına imkan tanımıştır. Bu durum Palermo'ya da taşınmış ve daha önce yaşananlara benzer bir süreç yaşanmıştır. Söz konusu gelişmeleri yakından izleyen Türkiye bu resmin çözümden ziyade çözümsüzlüğe katkı sunacağını okuyarak toplantıdan çekilmiştir.

SONUÇ

Libya, ABD himayesindeki İsrail-BAE ekseninin yerel, bölgesel ve küresel düzeyde takip ettiği bir stratejiyle krize sürüklenmiştir. Meselenin ana aktörüne dönüşen Hafter, BAE'nin finansal ve askeri, Mısır'ın askeri yardımları, Fransa ve ABD'nin diplomatik desteği ve BM'nin illegal adımları kabullenmesiyle Trablus kapılarına dayanma imkanı elde etmiştir. BM Genel Sekreteri Guterres'in Trablus'a saldırı halinde olan Hafter'i ziyareti ve saldırılar karşısında BM'nin sessizliğe gömülmesi kurumun çözüm için oynayacağı role gölge düşürmüştür. Zaten BM'nin Mayıs 2014'ten bugüne gösterdiği performans dikkate alındığında çözümden ziyade söz konusu eksenin alan kazanmasına daha fazla katkı sağladığı görülmüştür.

ABD ve Rusya'nın BMGK'yi Hafter lehine tıkaması Konseyin de Libya'da çözüme katkı sunamayacağını ortaya koymuştur. Fransa ve ABD yaptığı açıklamalarda BM'nin yetkilendirdiği hükümet ve darbecileri aynı kefeye koyarak darbecilere cezalandırılmayacakları garantisini vermiştir. Gelinen noktada dünya Hafter'in çatışarak Trablus'a girmesini beklemekte, Trablus'taki meşru güçler de direnmektedir. Ancak bu eksenin Hafter'i tedricen ileri teknoloji silahlarla teçhiz etmesi karşısında Trablus'taki meşru güçlerin yeterli desteği görmemesi direnişi olumsuz etkilemektedir.

Libya krizi sözü edilen ittifakın Ortadoğu ve Afrika'yı dizayn etme projesinin bir sonucudur. Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Sudan, Filistin, Ürdün, Irak, Suriye, Katar ve Yemen gibi birçok ülke ve bölgede ciddi siyasi kırılma, kriz, güvenlik sorunu ve toplumsal gerginliklerin odağında bu eksen bulunmaktadır. ABD Başkanı Trump'ın bu ittifakla iş birliği yaptığı ve söz konusu aktörlerin bölgede attığı adımları himaye ettiği açıkça görülmektedir. ABD-İran, Suudi Arabistan-Katar, Körfez-İran krizleri ve birçok gerilimde aktif faaliyetleri bulunmaktadır. Zira bölgede İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ABD düzeni Arap devrimleriyle yıkılmıştır. Arap devrimleri toplumsal taleplere karşılık veren, demokratik müzakere süreçlerinin işletildiği makul bir siyasal sisteme dönüşebilirdi. Ancak söz konusu eksen bunu engellemek için harekete geçmiş, bunun yerine toplumdan kopuk, antidemokratik ve irrasyonel siyasi yapılar inşa etmek için çabalamıştır.

Bölgede ya Mısır örneğinde görüldüğü üzere darbeyle yönetime gelen diktatör yapılar ya da Libya ve Yemen'deki gibi iç savaş senaryosu devreye sokulmuştur. BMGK'de Rusya ve ABD'nin Hafter lehine birleşmesi ve Fransa'nın Serrac'ın doğrudan eleştirilerine muhatap olacak kadar Hafter'i desteklemesi bu ekseni Libya özelinde dengeleyecek bir küresel aktör bulunmadığını göstermektedir. Bu eksen dizginlenmediği takdirde Libya'da ya kriz devam edecek ya da Mısır senaryosu hayata geçirilecektir. Başka bir ihtimal de en iyimser projeksiyonla Tunus örneğinde görüldüğü üzere güçlü olan siyasi aktörün geri adım atması ve meselenin siyasi krize evrilerek devam etmesidir.

ASKERİ VE SİYASİ ÇÖZÜM ARASINDA
LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

EMRAH KEKİLLİ

SETA | ANALİZ

Analiz Halife Hafter'in Trablus'a saldırısının Libya'daki dengeleri nasıl değiştirdiği, konuya dair bölgesel ve küresel aktörlerin pozisyonları ve Libya krizinin geleceğini ele almaktadır. Analizin iddiası Hafter'in Trablus saldırısının ülkeye ilişkin bütün meşruiyet parametrelerini altüst eden bir hamle olduğu ve başta BM olmak üzere birçok küresel aktörün bu krizi beslediğidir. Analizde Libya krizinin bölgesel güç mücadelesinin bir parçası olduğu, bölgedeki güç dengeleri netleşmeden krizin çözülemeyeceği ve küresel aktörlerin de bu güç dengelerini gözeterek pozisyon aldığı öne sürülmektedir.

Analiz yazılırken geçtiğimiz bir yıl içinde birebir görüşme yapılan yüz kadar Libyalı karar alıcı ve siyasetçinin görüşleri bölgesel ve küresel dengeler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin Arapça ve İngilizce çalışmalar dikkatli bir şekilde incelenmiştir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE • BERLİN